

Федоров М.В.

викладач

Комунальний заклад «Уманський
гуманітарно-педагогічний фаховий коледж
ім. Т. Г. Шевченка
Черкаської обласної ради»

ІСТОРИЧНІ АСПЕКТИ ВОЛОНТЕРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У СОЦІАЛЬНІЙ ТА БЕЗПЕКОВІЙ СФЕРІ ЗАХИСТУ ЛЮДЕЙ В УКРАЇНІ

Анотація. В Україні волонтерська діяльність розвивається в багатогранних аспектах суспільного життя, є внеском у сфері посилення обороноздатності держави безпосередньо волонтерами та волонтерськими організаціями. Визначено фактори, що сприяли розвитку волонтерської діяльності в Україні. Розглянуто чинники, які обумовлюють активізацію волонтерської діяльності.

Ключові слова: соціальна робота, волонтерська діяльність.

Fedorov M. Historical aspects of volunteer activity in the social and security sectors for the protection of people in Ukraine. In Ukraine, volunteer activity develops in the rich aspects of everyday life, and contributes to the sphere of strengthening the defense of the state directly by volunteers and volunteer organizations. The factors that contributed to the development of volunteer activity in Ukraine have been identified. Officials are looking at how they plan to intensify volunteer activities.

Key words: social work, volunteer activity.

Актуальність. Україна – суверенна, демократична, правова та незалежна держава. Дане положення закріплено у Конституції, який є основним Законом України, захищає права та встановлює обов'язки для громадян України всіх національностей. волонтерської діяльності в усіх сферах суспільного життя.

Розвиток волонтерської діяльності є запорукою на шляху створення та побудови громадянського суспільства в сучасних умовах. Перед

Україною стоять завдання проведення реформ державного управління та розвитку системи державного регулювання волонтерської діяльності.

Метою дослідження є історичний аналіз становлення волонтерської діяльності у соціальній та безпековій сфері в світі та Україні.

Завданням дослідження є визначення факторів, що сприяють розвитку волонтерської діяльності в Україні.

Активізації волонтерської діяльності сприяють *чинники*:

- загострення соціальних проблем у державі;
- недосконалість системи надання соціальних послуг вразливим верствам населення;
- неефективна система забезпечення національної безпеки України.

Виклад основного матеріалу. В Україні волонтерська діяльність розвивається в багатьох аспектах суспільного життя, має вагомий внесок у сфері посилення обороноздатності держави, яка полягає у здатності до захисту у разі збройної агресії або збройного конфлікту безпосередньо волонтерами та волонтерськими організаціями.

Дослідження Н. Борецької, Т. Лях, А. Слободської та ін. були присвячені аналізу основних науково-теоретичних і прикладних аспектів у сфері розвитку волонтерської діяльності в Україні як засобу посилення обороноздатності держави. І. Мигович, Г. Попович, Л. Бадя висвітлювали роль колективу в здійсненні соціальної допомоги, підтримки своїх членів.

Сучасна волонтерська діяльність орієнтується на персональну конкретну допомогу людині, що потребує опікування з боку суспільства. Волонтерській діяльності притаманні:

- характер обслуговування спрямований на різні версти населення;
- різновіковий склад соціального середовища;
- можливості для проведення різних видів і напрямків соціальної роботи;
- соціально-психологічна і психологічна допомоги людям;
- соціально-педагогічна робота тощо.

Соціальна робота є центром превентивної роботи, організації дозвілля, консультативної допомоги, соціального втручання. Перевагами волонтерської діяльності в сучасних умовах в Україні є:

- знайомство з колективами та окремими людьми;

- вплив на людей при вирішенні складних конфліктних ситуацій;
- відсутність територіальної відокремленості соціальної роботи від професійної діяльності людей;
- контроль над ситуацією;
- підвищення командної ідентичності тощо.

У Законі України «Про соціальні послуги» міститься визначення поняття соціальні служби як підприємства, установи та організації незалежно від форм власності і господарювання, а також громадяни, що надають соціальні послуги особам, які перебувають у складних життєвих обставинах та потребують сторонньої допомоги. Взявши це визначення за основу, ми можемо конкретизувати його відповідно до особливостей волонтерської діяльності.

Волонтерська діяльність – це елемент системи недержавних служб соціальної роботи, що надають соціальні послуги людям, які перебувають в складній життєвій ситуації або прагнуть отримати сприяння в особистісному та професійному розвитку, проведенні змістовного дозвілля.

Характерною рисою соціальної роботи в Україні є те, що вона тісно пов'язана з соціальним захистом та соціальною педагогікою.

Алла Малько висловлює думку, що соціальна робота є комплексом різноманітних видів допомоги:

- соціально-побутової;
- медико-соціальної;
- соціально-правової;
- соціально-педагогічної;
- предметна;
- задоволення тих чи інших потреб.

Закон України «Про соціальну роботу з дітьми та молоддю» розглядає її як діяльність уповноважених органів, підприємств, організацій та установ незалежно від їх підпорядкування і форм власності, й окремих громадян, яка спрямована на створення соціальних умов життєдіяльності, гармонійного та різнобічного розвитку дітей та молоді, захист їхніх конституційних прав, свобод і законних інтересів, задоволення культурних та духовних потреб.

У червні 2002 року Міжнародна Асоціація соціальних працівників та Міжнародна асоціація Шкіл соціальної роботи ухвалили міжнародне

визначення соціальної роботи, яке, на думку його авторів, можна застосувати в будь-якому регіоні чи країні. Професія «соціальний працівник» заохочує соціальні зміни, вирішення проблем у людських стосунках, просуває ідею наснаження та визволення людей з метою покращання людського життя. Використовуючи теорії людської поведінки та соціальних систем, соціальна робота:

- виникає там, де має місце взаємодія людей з їхнім оточенням;
- містить принципи соціальної справедливості та дотримання людських прав;
- здійснюється у різних формах;
- має місце там, де відбуваються численні комплексні взаємодії між людьми та їхнім середовищем;
- надає можливість людям якомога повніше розвивати власний потенціал, збагачувати своє життя та попереджувати виникнення дисфункцій;
- спрямована на вирішення проблем людей, сімей та громад, яким вони послуговуються;
- взаємопов'язана з системою цінностей, теорій і практики.

В аналітичній доповіді Національного інституту стратегічних досліджень визначені основні фактори, що сприяли зростанню активності волонтерського руху:

- внутрішня криза, що призвела до розбалансування системи державного управління;
- дефіцит якісних управлінських рішень;
- зовнішня криза зміна світогляду громадян України;
- брак ресурсних можливостей у сфері забезпечення обороноздатності держави;
- бажання зберегти мир на території держави;
- розвиток інституту громадянського суспільства [2].

Волонтерська діяльність – необхідна складова системи служб соціальної роботи; структурний підрозділ установи або самостійна організація, які виконують ряд соціально значущих функцій. Волонтерська діяльність виконує посередницьку, профілактичну, соціально-педагогічну, інформативно-освітню функції.

У суспільстві виділяють різні вразливі категорії громадян. Люди, задля яких служать соціальні працівники, є різними за віком,

національністю, належністю до етнічних груп, соціально-економічних рівнів, релігій тощо.

На Заході до групи потенційних клієнтів соціальної роботи належать:

- родини з проблемами дитячої занедбаності, сексуальними, фізичними зловживаннями відносно дитини або одного з партнерів;
- подружні пари, що мають серйозні сімейні конфлікти;
- ВІЛ-інфіковані люди та їхні родини;
- люди з низькими доходами через безробіття, відсутність годувальника, фізичні обмеження, недостатність навичок та інші фактори;
- люди, життя яких було змінено через покарання внаслідок порушення закону;
- особи з нетрадиційною сексуальною орієнтацією, які мають особисті або сімейні проблеми;
- люди із соматичними чи психічними захворювання, інвалідністю;
- алко та наркозалежні, їхні родини;
- мігранти, біженці, меншини з недостатніми ресурсами та можливостями, жертви расизму й інших форм дискримінації;
- люди у стресовому стані, спричиненому травматичними подіями (вихід на пенсію, смерть близької людини тощо), а також діти, котрі кинули родину.

В США волонтерство зародилося в ХІХ столітті. Під час Великої депресії в 1930-х рр. чисельність добровільних учасників некомерційних організацій сягала близько 3 млн. чол. За ініціативи Франкліна Рузвельта в рамках політики “Нового курсу” і з метою зниження рівня безробіття та для виконання важливої роботи зі збереження довкілля і природних ресурсів була створена організація Civilian Conservation Corps. Програма здобула надзвичайну популярність серед населення, ставши прообразом для великої кількості масових, передусім, екологічно орієнтованих проєктів [3].

Починаючи з 1990-х рр. волонтерський рух набув у США масового характеру. За оцінками фахівців, понад 50% дорослого населення США беруть участь у волонтерській діяльності, близько 80% благодійних організацій існують саме завдяки роботі волонтерів. У волонтерському русі беруть участь різні верстви населення, незалежно від рівня освіти,

професії чи рівня доходів. Незважаючи на добровільність, волонтерство не виключає відповідальності за виконання норм і вимог, збереження матеріальних цінностей тощо.

Сьогодні основною структурою, завдяки якій американські волонтери можуть знайти собі заняття, а організації та особи, що потребують помічників-волонтерів, можуть заявити про свої потреби є волонтерські центри, яких у країні діє понад 500. Фінансовий еквівалент волонтерської праці на рік в США становить більш як \$ 5300 млрд [2].

Вагомий внесок у розвиток волонтерства в політичному курсі США заклав президент Дж.Буш, який у 2002 р. підтримав створення Корпусу свободи США для підтримки і координації роботи на громадських засадах, а у 2003 р. було створено Президентську раду зі служби та громадської участі. Волонтерський рух робить суттєвий внесок у вирішення соціально орієнтованих, екологічних та інших традиційних проблем. З ініціативи президентської адміністрації було запропоновано низку законодавчих актів, які передбачали істотне розширення загальнонаціональних волонтерських програм, спрямованих на підвищення дієвості суспільно-корисної роботи, що її виконують вчителі, лікарі, пожежні, співробітники поліції та служби з надзвичайних ситуацій. Цей заклик був підтриманий мільйонами американських громадян, а участь волонтерів у забезпеченні внутрішньої безпеки держави та її громадян визнавалася невідкладною необхідністю [3].

В американських сім'ях складаються династії волонтерів. Найчастіше вони працюють у сфері обслуговування, госпіталях, релігійних організаціях, навчальних закладах, некомерційних організаціях. Волонтери навчають англійської мови іммігрантів, організують різні студії для дітей тощо. Добровольці в Америці – люди різного віку і професій з усіх сфер і прошарків суспільства [1].

Волонтерському руху в Німеччині притаманні дещо інші риси. «Добровольчий соціальний рік» – це програма (Freiwilliges Soziales Jahr (FSJ) або Freiwilliges Ökologisches Jahr (FÖJ), яка дозволяє німецькій молоді протягом року здійснювати практичну діяльність в соціальній або ж екологічній сферах, а з 2002 р. волонтерська діяльність зараховуватися як альтернатива службі в армії. FÖJ трактується як допоміжна практична діяльність на повний робочий день впродовж 6-12 місяців (з можливістю продовження до 18-ти): здійснюється в лікарнях по догляду за хворими,

роботі з дітьми і молоддю (молодший медперсонал); будинках для літніх людей (санітари, прибиральники, аніматори); дитячих закладах (помічники вихователів); спецзакладах для людей з фізичними або розумовими вадами (санітари, помічники вихователів, прибиральники). До екологічної складової FÖJ відносять добровільну роботу на фермах, лісних господарствах, музеях, притулках для тварин тощо. У сприйнятті німецьких громадян, участь в таких програмах – це, перш за все, можливість здобути цінний життєвий досвід та визначитися з власним майбутнім. За різними підрахунками, до однієї третини жителів Німеччини на постійній основі беруть участь в різноманітних волонтерських проектах, вважаючи це невід’ємною складовою успішного співіснування громади. Практика багатьох країн підтверджує, що діяльність волонтерів приносить суспільний прибуток та забезпечує вклад у ВВП від 4 до 8% [4].

14 вересня 1990 р. в Парижі на XI Всесвітній конференції Міжнародної Асоціації добровільних зусиль прийняли Загальну Декларацію про волонтерську діяльність. Відповідно до якої волонтерська діяльність становить фундамент громадянського суспільства, привносячи в життя людей потребу в мирі, свободі, безпеці та справедливості.

Важливого значення, особливо в кризові періоди суспільного буття, набуває волонтерська діяльність, спрямована на:

- зняття соціального напруження шляхом підтримки найбільш знедолених категорій населення;
- забезпечення гідного існування громадян, які в силу об’єктивних обставин не здатні піклуватися про себе самостійно;
- усунення недоліків державної соціальної політики за рахунок оперативного реагування;
- надання ефективної адресної соціальної допомоги, яка відповідає потребам і запитам конкретної людини;
- поширення гуманістичних та альтруїстичних ідей та настроїв в суспільстві тощо [2].

В Україні постановою Кабінету Міністрів України від 10 грудня 2003 р. «Про затвердження Положення про волонтерську діяльність у сфері надання соціальних послуг» волонтерську діяльність в Україні було офіційно визнано та закріплено на нормативно-правовому рівні.

Прийняття Закону України «Про волонтерську діяльність» від 19 квітня 2011 р. № 3236-17 пов'язують із чемпіонатом Європи з футболу у 2012 р., який проходив на території України.

У цьому законі визначено, що волонтерська діяльність – це добровільна, безкорислива, соціально спрямована, неприбуткова діяльність, що здійснюється волонтерами та волонтерськими організаціями шляхом надання волонтерської допомоги. Зокрема, у першій редакції закону волонтерська діяльність здійснюється за такими основними напрямками:

- надання волонтерської допомоги з метою підтримки малозабезпечених, безробітних, багатодітних, бездомних, безпритульних, осіб, що потребують соціальної реабілітації;
- здійснення догляду за хворими, інвалідами, самотніми, людьми похилого віку та іншими особами, які через свої фізичні, матеріальні чи інші особливості потребують підтримки та допомоги;
- надання допомоги громадянам, які постраждали внаслідок стихійного лиха, екологічних, техногенних та інших катастроф, у результаті соціальних конфліктів, нещасних випадків, а також жертвам злочинів, біженцям;
- надання допомоги особам, які через свої фізичні або інші вади обмежені в реалізації своїх прав і законних інтересів;
- проведення заходів, пов'язаних з охороною навколишнього природного середовища, збереженням культурної спадщини, історико-культурного середовища, пам'яток історії та культури, місць поховання;
- сприяння проведенню заходів національного та міжнародного значення, пов'язаних з організацією масових спортивних, культурних та інших видовищних і громадських заходів;
- надання волонтерської допомоги для ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій техногенного або природного характеру;
- надання волонтерської допомоги за іншими напрямками, не забороненими законодавством [4].

Організаційний комітет «ЄВРО-2012 Україна» надав статистику, що при потребі приблизно у 5,5 тис. волонтерів від бажаючих стати волонтерами УЄФА надійшло майже 24 тис. заявок, з яких більшість (90%) були з України та Польщі [1]. Дане положення свідчить про те, що

громадяни України зацікавлені у волонтерській діяльності, готові надавати допомогу, брати участь у масових заходах та здійснювати благодійну діяльність без мети одержання прибутку.

Наступними важливими подіями які стали поштовхом до розвитку волонтерської діяльності щодо посилення обороноздатності держави були події Євромайдану та зовнішня агресія Російської Федерації проти України.

Багато свідомих громадян нашої держави не могли спокійно спостерігати за подіями які відбувалися на Сході та Півдні України та всіма можливими засобами допомагали українській армії, щоб вона змогла вистояти та допомогти протистояти захопленню території України. Волонтери так як і військові ризикували своїм життям заради того, щоб захистити народ та незалежність України.

Отже, аналіз сучасного стану українського волонтерства в умовах зовнішньої агресії зумовлює:

- необхідність удосконалення законодавчої та нормативно-правової бази сприяння державою діяльності волонтерських організацій;
- посилення взаємодії волонтерських організацій з органами державної влади;
- оперативне реагування на виклики та загрози національній безпеці;
- надання ефективної адресної допомоги в екстремальних умовах зовнішньої агресії, територіальної анексії та окупації частини української території, що відповідає потребам і запитам конкретної людини;
- поширення гуманістичних та альтруїстичних ідей та настроїв в суспільстві тощо.

Вищезазначені події змінили свідомість українського народу і законодавчу базу, зокрема було внесено зміни та доповнення до Закону України «Про волонтерську діяльність», у якому розширені пріоритетні напрямки волонтерської діяльності:

- надання допомоги громадянам, які постраждали внаслідок надзвичайної ситуації техногенного чи природного характеру, дії особливого періоду, правових режимів надзвичайного чи воєнного стану, проведення антитерористичної операції, у результаті соціальних конфліктів, нещасних випадків, а також жертвам злочинів, біженцям, внутрішньо переміщеним особам;

– надання волонтерської допомоги Збройним Силам України, іншим військовим формуванням, правоохоронним органам, органам державної влади під час дії особливого періоду, правових режимів надзвичайного чи воєнного стану, проведення антитерористичної операції [1].

Дослідження стану волонтерського руху провела соціологічна та маркетингова компанія «GfK Ukraine». Відповідно до висновків українці визнають велику роль волонтерського руху в суспільних процесах: 62% визнають роль волонтерів у політичних змінах останнього року, 85% вважають, що волонтерський рух допомагає зміцненню миру, а 81% схильні вважати волонтерський рух обов'язковою складовою громадянського суспільства [3].

Соціологічне дослідження було проведено Фондом «Демократичні ініціативи ім. Ілька Кучеріва» спільно з КМІС, 32,5% українців лише протягом травня-вересня 2014 р. мали досвід переказів коштів на рахунки української армії. Ще 23% громадян скористалися допомогою благодійних фондів та волонтерських організацій, передавши кошти, речі та продукти саме через ці громадські інституції. 9% громадян приймали участь у магазинних акціях, купивши товари за списками для потреб армії та передавши їх волонтерам. Особисто допомагали вимушеним переселенцям речами та грошима 7% українських громадян. Безпосереднім збором коштів, ліків, речей та доставкою їх в зону проведення АТО займались 3% [2].

Підсумовуючи вищенаведене, зазначимо, що в Україні волонтерська діяльність розвивається в багатогранних аспектах суспільного життя, а також є вагомим внеском у сфері посилення обороноздатності держави, який полягає у здатності до захисту у разі збройної агресії або збройного конфлікту безпосередньо волонтерами та волонтерськими організаціями.

З'ясовано, що необхідність у волонтерському русі була зумовлена факторами:

- відсутність в армії достатніх ресурсів (одягу, засобів особистого захисту, медикаментів, їжі);
- відсутність організації своєчасного забезпечення цими ресурсами, налаштування логістики;
- відсутність потрібного забезпечення технікою;

- слабка виробнича база;
- відсутність достатньої підтримки біженців зі сторони держави тощо.

Завдання волонтерської діяльності можна сформулювати так:

- розширення можливостей та самостійності людей у подоланні їхніх проблем;
- установа зв'язків людей із системами, які мають необхідні ресурси, надають послуги;
- сприяння ефективному та гуманному функціонуванню цих систем;
- сприяння розвитку волонтерської діяльності, яка відповідає потребам людей;
- вплив на соціальну політику тощо.

Волонтерська діяльність передбачає наступні етапи: збір і аналіз інформації про проблему людини, об'єктивну оцінку ситуації, планування відповідних дій, визначення оптимального рішення, вибір та застосування відповідної техніки для подолання проблеми, оцінку ефективності застосованого.

Волонтерська діяльність дозволяє самореалізовуватися тим, хто вміє співчувати, розуміти проблеми інших, хто прагне допомогти людині жити гідно, не зважаючи на фізичні, функціональні обмеження, душевну або фізичну кризу. Найважливішою особливістю волонтерської діяльності є характер відносин. Волонтерський рух в Україні має свої особливі риси, хоча волонтерська діяльність лише розвивається, проте ми відчули її позитивний вплив.

Література

1. Борецька Н. П. Сучасний стан і проблеми розвитку соціально-трудова відносин у добровольчестві. Соціально-трудова відносини: теорія і практика: зб. наук. праць. Спец. Випуск: У 3 т. К.: КНЕУ, 2010. Т.1. С. 105–112.
2. Волонтерський рух: світовий досвід та українські громадянські практики: аналіт. доп. Київ : НІСД, 2015. 36 с.
3. Гнатовський М. М. Міжнародне гуманітарне право. Довідник для журналістів: 2-ге вид., доповн. Одеса : Фенікс, 2015. 92 с.
4. Крапівіна Г. О. Людські ресурси та їх мотивація в добровольчестві. *Вісник Львівського інституту економіки і туризму*: зб. наук. ст. Львів: ЛІЕТ, 2010. № 5. С. 117–121.